

המערכה הבלתי-נמנעת לריסוק חממת הטרור של ג'נין

קובי מיכאל ואורי ורטמן | 31 במאי, 2022 | גיליון 1606

מרחב ג'נין התברר במהלך התקופה האחרונה כחממת טרור וכר פעולה נוח וחופשי יחסית של הג'האד האסלאמי, הארגון הגדול והחזק הפועל בו, ומערכת הביטחון הישראלית סימנה אותו כבעייתי והמסוכן ביותר ובחרה לרכז מאמץ התקפי מולו. אלא שמדובר במאמץ נקודתי במהותו. הפעילות במתכונת זו מאפשרת סיכולים נקודתיים, שאין לזלזל בחשיבותם, אך אין בהם כדי לערער את מערכת הטרור בג'נין ולפגוע פגיעה אנושה בתשתיות הטרור במרחב. נכון יהיה לבחון את המשמעות והתוחלת האסטרטגית האפשרית של מערכה רחבה הרבה יותר בכל מרחב ג'נין, שאליה יוטלו כוחות צה"ל בסדר גודל משמעותיים הרבה יותר ומול חזיתות רבות יותר במרחב. התכלית האסטרטגית למערכה זו צריכה להיות ריסוק של תשתיות הטרור במרחב והקרנת עוצמה מרתיעה כלפיו ומעבר לו.

ישראל נתונה במערכת טרור מאז שלהי מארס 2022, שבמהלכה נרצחו 19 אזרחים ישראלים. התגובה הישראלית מתרחשת בכל רחבי יהודה ושומרון, אולם המאמץ העיקרי מתנהל במרחב ג'נין, שממנו יצאו מחבלים לשלושה פיגועים בישראל אשר נרצחו בהם 11 ישראלים. הפעילות במרחב הזה העלתה את מפלס החיכוך וההעזה הפלסטיני והובילה לתקריות ירי רבות, שבמהלכן גם נהרג לוחם ימ"מ ונפצעו עשרות אזרחים וחיילים.

לצד רצף הצלחות של פיגועי טרור רצחניים נמנו עוד ניסיונות רבים של דקירה ודריסה שנכשלו וכן מספר רב יותר של פיגועים, שחלקם היו יכולים להיות קשים ורצחניים במיוחד, והם סוכלו מבעוד מועד על ידי כוחות הביטחון הישראלים. לכן, נכון לנתח את התקופה הנוכחית לא רק בהתייחס לפיגועי הטרור שהסתיימו ברצח, אלא גם בהתייחס לפיגועים שכשלו ואלו שסוכלו. חומרתה של מערכת הטרור שבפניה ניצבת ישראל משקפת את ההיקף המצטבר של הפיגועים ואת תרגומה למעש של תודעת ההתנגדות האלימה, המוזנת באפקטיביות על ידי המאמץ התודעתי של חמאס, המתנהל ברשתות החברתיות. בה בעת משקפת מערכת הטרור את הצלחת חמאס וגורמים אחרים (הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית, חזב א-תחריר והרשות הפלסטינית) להפוך את מתחם הר הבית לגורם מלכד של הזרמים השונים בחברה הפלסטינית וחלקים מהחברה הערבית בישראל.

מרחב ג'נין התברר במהלך התקופה הזו כחממת טרור וככר פעולה נוח וחופשי יחסית של הג'האד האסלאמי, הארגון הפעיל ביותר במרחב. במרחב נרקמים שיתופי פעולה בין הג'האד האסלאמי לבין ארגונים אחרים, בדגש על חמאס, החזית העממית ואף גדודי אל-אקצא של

הפת"ח. ברבות השנים התבסס אתוס ההתנגדות של ג'נין לא רק כאתוס מקומי והמרחב הפך לסמל להתנגדות אלימה. היסטורית, מרחב ג'נין מוכר כפריפריה גיאוגרפית, פוליטית, חברתית וכלכלית, ששליטת השלטון המרכזי בו הייתה רופפת. כך היה עוד בשנות השלושים בתקופת שלטון המנדט, שכוחותיו חיסלו ב-1936 באזור הכפר יעבד את עז א-דין אל-קסאם, שהפך ברבות הימים להשראה ולסמל של התנגדות לאומית, במהלך האנטיפאדה השנייה, אז הצטיירה ג'נין כמעוז ההתנגדות הפלסטינית ובשטחה הוסבו אבדות כבדות לצה"ל, ובשנות שלטון הרשות הפלסטינית, במיוחד בשנים האחרונות.

בשנים האחרונות ידעו מרחב ג'נין ובעיקר העיר ג'נין עצמה שגשוג כלכלי ממש. כלכלת העיר נשענה על כוח הקניה של ערבים אזרחי ישראל, הפוקדים את העיר והמרחב בהמוניהם. פועלים פלסטינים עבדו בישראל ומעבר ג'למה התמסד, כשהיקפי מעבר הסחורות והאנשים בו התרחב בהתמדה. הקמת האוניברסיטה האמריקאית בג'נין, שרבים מהסטודנטים הלומדים בה הם ערבים ישראלים, האיצה את הפיתוח הכלכלי של העיר. נבנו סביבה מעונות סטודנטים והמסחר בשכונות החדשות הסובבות אותה נשען על סטודנטים שעברו להתגורר שם. העיר ידעה תנופה נדל"נית וכלכלית מרשימה, אלא שההנחה המקובלת, הקושרת בין שיפור במציאות הכלכלית והתעסוקתית לבין המוטיבציה לטרור הוכחה כלא תקפה במקרה של ג'נין. למרות השגשוג הכלכלי, שיעורי התעסוקה הגבוהים יחסית והקשר ההדוק מאוד עם ערבים מישראל והכלכלה הישראלית, נותרה ג'נין חממת טרור פעילה. אתוס ההתנגדות ממשיך לבעבע במרחב, המצליח לייצא טרור בהיקפים גדולים ובעיקר להיות מקור השראה למחוזות אחרים בגדה המערבית ומעבר לה, גם לרצועת עזה – בזכות מעמדו הבולט של הג'האד האסלאמי במרחב וזיקתו לג'האד האסלאמי הפעיל ברצועה.

20 שנה עברו מאז פרצה האנטיפאדה השנייה ורבים מקרב הדור הצעיר, המוביל בימים אלו את מערכת הטרור מג'נין, לא חוו אותה ותודעתם אינה צרובה במוראותיה ובתוצאותיה הקשות לחברה הפלסטינית. מאידך גיסא, תחושת הישג של הג'האד האסלאמי והארגונים האחרים, שאותה מטפח חמאס, אווירת ההסתה והמאמץ התודעתי שמוביל הארגון, וכן פעילותה של איראן במרחב ותמיכתה הרצופה והגדלה בג'האד האסלאמי (ואולי גם תחושת ההישג שמקרינה איראן בצל התרחקותה של ארצות הברית מהמרחב), וזאת לצד מדיניות ישראל המהססת, המכילה והזהירה, מעלות את מפלס המוטיבציה והנחישות של הדור הצעיר להירתם למערכת הטרור נגד ישראל. בתמונה רחבה זו משתלבים גם אירועים דוגמת הריגתה של שיירין אבו עאקלה בזמן עימות בין ישראל לפלסטינים והמהומה שפרצה בעת לווייתנה, שהתבררו כפיגוע תודעתי של ממש נגד ישראל והעלו מחדש את הסוגיה הפלסטינית לסדר היום העולמי. תודעת ההתנגדות האלימה מוזנת על ידי מחיר הדמים הכבד שגבו הפיגועים, לצד תחושת הישג בזירה הבינלאומית וכן ההנחה שישראל תהסס לשוב ולפעול במתכונת בה פעלה באנטיפאדה השנייה.

אמנם מערכת הביטחון הישראלית סימנה את מרחב ג'נין כבעייתי ביותר ובחרה לרכז מאמץ התקפי מולו. אלא שהמאמץ הוא נקודתי במהותו. הפעילות במאפייני מבצעים מיוחדים למעצר מבוקשים וחשודים היא מוכוונת מודיעין בעיקרה, ומיועדת ברוב המקרים לסכל פיגועים מיידיים. פעילות זו של צה"ל, בהיעדר פעילות מקיפה שתכליתה תהיה פגיעה ניכרת בכל תשתיות הטרור, מאפשרת לפלסטינים החמושים במרחב להתארגן בקלות יחסית ולרכז מאמץ וכוח אש מול הכוחות המיוחדים הישראלים. בתנאים האלו, כל מבצע מיוחד, גם אם הסתיים במעצר חשוד או מבוקש או בהריגתו, הופך לעוד פרק מפואר באתוס ההתנגדות של ג'נין, ובחלק מהמקרים אף מסב אבדות ונפגעים לצד הישראלי. אין לזלזל בחשיבותם של סיכולים נקודתיים, אך אין בהם כדי לערער את תשתיות הטרור במרחב ג'נין. חמור מזה, הפעילות במתכונת זו אך גורמת להידוק השורות ולתחושת אחדות בקרב פעילים פלסטינים ומכרסמת בהרתעה הישראלית.

המסתייגים מפני מערכה רחבה מנמקים את הסתייגותם בסיכון שבהתדרדרות למערכה רב-זירתית ולהערכתם באיום שמייצר מרחב ג'נין נכון לטפל באופן נקודתי, הישגיה של שיטת הפעולה הישראלית במרחב ג'נין כיום עלולים לגבות מישראל מחיר גבוה מאוד בטווח הארוך. החשש מפני מערכה נרחבת בג'נין, בנוסח "חומת מגן", שתגרור לתוכה את הגדה המערבית כולה ואולי אף את רצועת עזה וגורמים דתיים ולאומנים קיצוניים מקרב ערבים בישראל, מובן ככזה על ידי מערכת הטרור בג'נין כמו גם על ידי הנהגת חמאס ברצועה ומחוצה לה. החשש הזה נתפס כחולשה ישראלית ומזמין העזת פנים מצד גורמי הטרור בג'נין, חיכוך יזום וכן התנשאות וזחיחות מצד הנהגת חמאס. מעבר לכך, חשש זה מוקרן גם כלפי המרחב האזורי - חזבאללה ואיראן - ושוחק את ההרתעה הישראלית.

משום כך נכון לבחון מחדש את המדיניות הנוכחית לגבי המתרחש במרחב ג'נין ולשקול את התוחלת האסטרטגית האפשרית של מערכה רחבה הרבה יותר בו, שאליה יוטלו כוחות צה"ל בסדרי גודל גדולים הרבה יותר והם יפעלו מול חזיתות רבות יותר במרחב הכפרי והעירוני של ג'נין. במתכונת כזו תתייתר היכולת של החמושים הפלסטינים למקד עוצמת אש מול כוחות צה"ל, שיפעלו במקביל בגזרות שונות ובהיקפים רחבים. אכן, יש סיכוי להתרחבותה של המערכה, אך כך יקרה, צה"ל וכוחות הביטחון הישראלים מסוגלים וחייבים לייצר את המענה המתאים והמהיר, שמא תיעשה ישראל בת ערובה למאבק שמוביל חמאס. מאידך גיסא, חשוב להדגיש שמהלומה קשה בג'נין בהחלט יכולה לייצר הרתעה משמעותית מפני הרחבת המערכה.

התכלית האסטרטגית של מערכה רחבה זו צריכה להיות ריסוק תשתיות הטרור במרחב והקרנת עוצמה מרתיעה כלפיו ומעבר לו. יתר על כן, מערכה רחבה בג'נין אמורה לשרת גם את ההיגיון האסטרטגי מול הנהגת החמאס ברצועת עזה ולהרתיעה מפני הדבקות באסטרטגיית הפעולה שאימצה מאז מבצע "שומר החומות". שהרי, השקט היחסי ברצועת עזה מטעה: האזור הוא חלק משמעותי מאוד בהסלמה שנרשמה באחרונה בזירה הישראלית-פלסטינית. אסטרטגיית

הבידול שבחרה הנהגת חמאס מתאפיינת במאמץ לשמור את רצועת עזה רגועה ולכאורה מחוץ למערכה הפעילה, במקביל לעיבוי המאמץ בכל החזיתות האחרות ובהובלת מאמץ תודעתי ממוקד ושיטתי, הנשען על הסתה והכשרת הלבבות להתנגדות המזוינת. ממשלת ישראל מצידה, בשם תפיסת ההכלה והרצון לא לגרור את רצועת עזה למערכה העיקרית המתנהלת בגדה המערבית, החליטה לא לגבות מחיר מהנהגת החמאס ברצועה – מדיניות הנתפסת בעיני הפלסטינים כחולשה ואולי אף מעודדת את מאמצי הטרור.

מערכה רחבה ומוחצת נגד תשתיות הטרור במרחב ג'נין תגבה מחיר כבד ממחוללי הטרור ותעצב מחדש את כללי המשחק בזירה הפלסטינית. היא תובל על ידי מסגרות גדולות של כוחות יבשה ותקעקע את דימוי החשש הישראלי מהפעלת כוח, וכך תקרין עוצמה מרתיעה גם מעבר למרחב הפלסטיני.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט